

ROB RIEMEN NIZOZEMSKI ESEJIST I KULTURALNI FILOZOF, AUTOR KNJIGE

»PLEMSTVO DUHA« Povratak nedemokrata glavna je briga Zapada

Utjecaj novca na demokratski sistem u SAD-u je krajnje zabrinjavajući. Sličan proces zbiva se i u Italiji. Pogledajte slučaj Mađarske. Okreću se režimu kojega podržava fašistička stranka

Razgovarao Tihomir Ponoš, Snimio Davor Kovačević

Knjiga Nizozemca Roba Riemena »Plemstvo duha« nedavno je prevedena i na hrvatski jezik. Riemen se snažno zalaže za obnovu humanističkih vrijednosti kao temeljnog uvjeta za slobodno življenje u demokratskom društvu. Na nedavno održanom zagrebačkom Interliberu predstavio je hrvatsko izdanje svoje knjige. Riemen je osnivač Nexus instituta koji okuplja intelektualce i organizira brojne manifestacije kojima je cilj upravo obnova i stvaranje plemstva duha. O njegovoj su se knjizi iznimno pozitivni izrazili primjerice Jacques Atalli i Mario Vargas Llosa. U knjizi, vrlo elegantno pisanoj, Riemen pokušava rehabilitirati hrabrost kao preduvjet za slobodan život, za što koristi klasične primjere iz intelektualne povijesti Zapada od Sokrata i Spinoze do Thomasa Manna. No, Riemen je i

iznimno zabrinut intelektualac kojega posljednja zbivanja na europskoj političkoj sceni i društvima itekako brinu jer u njima prepoznaje ponovni uspon fašizma.

Prije dvije godine poslali ste Baracku Obamu, prije inauguracije, otvoreno pismo. On je sada na sredini svoga mandata. Kako ocjenjujete njega i njegov mandat?

– Bojim se da je Barack Obama, za koga mislim da je jedan od najboljih ljudi kojega je u politici Zapad vidio posljednjih desetljeća, žrtva društva koje se otrglo kontroli. Pogledajte samo kako Fox TV i reakcionarne snage mogu strahom zatrovati društvo. Srž demokracije je da svatko ima mogućnost živjeti dostojanstveno što prije svega znači bez gladi, rata, siromaštva, da postoji zdravstvena zaštita i svakome dostupno obrazovanje. U SAD-u se vidi koliko je država čvrsto u rukama najgoreg oblika kapitalizma. Nisam protiv kapitalizma, ali ako je društvo u tako čvrstom zagrljaju takvog kapitalizma, onda je posljedica, uz ostalo, da nema solidarnosti. Da zaključim o Obami, čini mi se da on radi najbolje što može, ali nisam siguran da je baš najvještiji političar. Rekao bih da bi mnogo iskusniji političar nego što je Obama, netko poput Billa Clintona, bolje funkcionirao. Pitanje je kako je moguće da se sva krivnja, za sve krize koje Sjedinjene Američke Države imaju, a što je uvelike nasljeđe administracije Georgea W. Busha, svaljuje na sadašnju administraciju, iako je jasno da se ne može sve riješiti u nepune dvije godine.

Američko društvo je iznimno polarizirano i u takvom društvu Obama djeluje. Pogledajte samo nedavnu odluku njihovog Vrhovnog suda da bilo koja velika kompanija za bilo koje izbore može dati svotu koliko god želi, a vi kao građanin to ne možete kontrolirati. Utjecaj novca na demokratski sistem u Sjedinjenim Državama je krajnje zabrinjavajući. Sličan proces zbiva se i u Italiji. No, ako se mora napraviti distinkcija između demokracije, diktature i nečega između, onda je glavna briga u zapadnom svijetu, uključujući i SAD, povratak nedemokratskih snaga.

Oslobođeni gluposti

Smatrate da je politička sloboda preduvjet slobode pojedinca?

– U knjizi mnogo prostora posvećujem Spinozi koji navodi da je bit čovjeka da bude slobodan. Pitanje je kako osigurati ljudima da život žive u slobodi, kako osigurati da žive oslobođeni predrasuda, gluposti, strahova, pohlepe, da bi bili slobodni. Bez političke slobode, nema slobode pojedinca. Međutim, vidimo da je demokracija sposobna počinuti samoubojstvo. Pogledajte slučaj Mađarske, države koja je toliko patila u totalitarizmima, prvo nacisti, zatim kao zemlja sovjetskog lagera. Nakon pada Berlinskog zida postaju slobodni, a sada se okreću autoritarnom režimu kojega podržava fašistička stranka. Kako je to moguće?

Možda zbog nečega zlokobnog što je u Czeslaw Milosz napisao u »Zarobljenom umu« gdje navodi da ljudi s istoka Europe znaju da je moguće, ne i nužno, da je za njih bolje da je na vlasti inteligentan vrug nego dobrodušna budala.

– U knjizi navodim staru literarnu epizodu s velikim inkvizitorom. Riječ je o debati i sukobu između Isusa i velikog inkvizitora. Katolički kardinal kaže Isusu da on ne razumije što ljudi žele. Kaže Isusu »vi ne razumijete što ljudi žele, vi mislite da oni žele biti slobodni. Griješite, jer istina je da ljudi žele biti sretni. Mi, Katolička crkva pomažemo popravljati svijet već 16 stoljeća jer ljudi žele autoritet, čudo, misterij, a mi to nudimo«. Staro pitanje u cijeloj europskoj povijesti je da li ljudi poput Spinoze imaju

hrabrosti izabrati biti slobodni, što ima posljedica po njih same, što znači da neće uvijek biti sretni, da će patiti, ili nemaju. U današnjem svijetu ljudi bivaju zavedeni, primjerice, reklamama koji poručuje da više nije riječ o slobodi nego o sreći, a oni će vas usrećiti na svaki mogući način. To je put kako društva postaju luda.

Osim tog problema slobode, u današnjoj Europi postoje i mnogi drugi problemi. Primjerice, nedavno je kancelarka Angela Merkel govorila o propasti multikulturalizma u Njemačkoj. Ono što je kazala možda je potpuno točno, ali možda je to i ozbiljna prijetnja demokraciji i toleranciji.

– To je užasno važno pitanje. Neuspjeh multikulturalnog društva je naš neuspjeh. Budimo iskreni, kako u Njemačkoj tako i u Nizozemskoj, zahvaljujući američkoj pomoći kroz Marshallov plan, pa zahvaljujući zaštitnoj ulozi NATO-a, pedesetih smo godina 20. stoljeća mogli izgraditi vrlo prosperitetno društvo u kojem cijeli niz poslova jednostavno više nismo htjeli raditi jer nismo morali. Zbog toga smo morali zapitati ljude iz Maroka ili Turske hoće li doći k nama i raditi te poslove. Potpuno smo ih ignorirali, nismo brinuli hoće li naučiti naš jezik, nismo brinuli ni o čemu drugome što se njih ticalo, jer to bi nas koštalo. Također smo dovodili najpriprostije ljude za poslove. To se činilo dugo vremena, desetljećima, a u međuvremenu se promijenilo društvo u koje su ti ljudi doselili i postalo je komercijalno upravljano dekadentno društvo. Jednostavno se desetljećima govorilo »koga briga za sve to«. Za razliku od nas, Amerikanci ipak brinu o tome. Eh, sad imate situaciju da je društvo postalo vrlo dekadentno, a da su ti ljudi doselili iz vrlo tradicionalnih društava. Možete li zamisliti kako ti ljudi gledaju na to društvo.

Neke stvari su sasvim jasne: ne možemo se vratiti i u društvo kakvo je postojalo pedesetih, prisutna je globalizacija, imigracija i to je nezaustavljivo. Prije svega, uvjeren sam da moramo vratiti smisao europskom humanizmu koji je nešto potpuno drugačije od toga bude sveden na materijalno bogaćenje. Obrazovanje je iznimno važno u pripremi ljudi za dostojanstven život. Povratak smislu europskog humanizma u kombinaciji s obrazovanjem dovodi nas, ne do multikulturalizma, nego do kozmopolitizma. U kozmopolitskom društvu žive različiti ljudi koji se prije svega ponose svojim porijeklom i nasljeđem, a istodobno su obrazovani i vode dijalog s drugim i drugačijim. To je san svih europskih humanista.

Laž o Nizozemskoj

Spomenuli ste radikalne desničarske stranke u Europi, konkretno mađarski Jobbik

– Takve stranke zovem fašističkima.

Slične stranke jačaju u Švedskoj i Nizozemskoj koja je na glasu kao zemlja tolerancije

– Što se tiče Nizozemske to ne vrijedi posljednjih 20 godina. Ostao je imidž, a to je zapravo laž.

Što je razlog jačanja tih radikalno desničarskih ili, kako kažete, fašističkih stranaka?

– Mislim da su u ovom slučaju pojmovi važni. Desničarske stranke povezujem s konzervativizmom. Važno je to što liberalna tradicija, baš kao i socijaldemokratska i konzervativna imaju pozitivne ideje za stvaranje društva. Fašisti nemaju ideje, oni su isključivo negativni i samo traže žrtveno janje, a činjenica je da, primjerice, financijska kriza nema nikakve veze s islamom koji im je danas česta meta. Nadalje, oni zagovaraju da ako ste pripadnik neke religije, po definiciji ste dio onih terorističkih idiota kakav je Osama bin Laden. Pogledajmo kršćansku tradiciju: puna je spaljivanja ljudi, progona, pogroma, ali poistovjetiti cijelu kršćansku tradiciju s time značilo bi lagati o toj tradiciji.

Fašističke stranke koriste stari trik. One ne nude rješenja, ne misle o budućnosti, ne misle unaprijed, samo unazad i jedini im je interes iskorištavanje straha da bi stekli vlast i onda tu vlast koristili za loše svrhe. U demokraciji će uvijek biti konzervativaca, liberala, socijaldemokrata, njihovih varijacija, ali fašizam je neprihvatljiv.

Usput, sjećam se konferencije koju je moj Nexus institut organizirao 2004. godine o europskom identitetu kao dijelu Europske unije. Bilo je to doba velikog proširenja Europske unije za deset novih članica. Na završnoj debati sudjelovali su Jose Manuel Barroso, zatim tadašnji nizozemski premijer Jan Peter Balkenende te austrijski kancelar Wolfgang Schüssel. Barroso i Schüssel su rekli da oni kao političari trebaju malo više populizma. Na to im je Mario Vargas Llosa, ovogodišnji književni nobelovac,

Esencijalna ideja

Je li Vaša ideja plemstva duha previše elitna za današnji svijet?

– Plemstvo duha je najtemeljnija, esencijalna, društvena ideja. Ključ je u tome da tkogod bili, odakle god da ste, kojagod da je vaša socijalna pozicija, imate pravo živjeti svoj život dostojanstveno. Činjenica da ste ljudsko biće daje vam pravo na to. Ono što se od vas traži jest da ostavite dovoljno prostora drugom čovjeku da i on živi svoj život dostojanstveno. Elitna je samo u smislu pojma koji se koristi, inače ni po čemu, a nasuprotna je komercijalnom svijetu.

kazao »gledajte, ja sam iz Latinske Amerike i reći ću vam da je 'malo populizma' isto što i 'malo biti trudna', jednostavno to nije moguće. To 'malo populizma' će vam rasti, a dijete tog 'malo populizma' na kraju je uvijek fašizam«.

Demokratsko političko vodstvo mora prihvatiti odgovornost, za društvo kakvo želi i mora imati praktične vještine da ljudima objasni kamo se to ide. To se zove državištvo, ići iznad strasti ljudi i mase. Nažalost, u Europi više nemamo državnika, samo političare koji služe interesima stranke i svojim vlastitima i kojima je glavna briga hoće li biti ponovno izabrani. Nakon svih krvoprolića u Europi, posebno dva svjetska rata u 20. stoljeću, znalo se da postoji samo jedno rješenje: potrebna nam je ujedinjena Europa, ne samo na ekonomskoj nego i političkoj razini.

Preostaje jezik tijela

Snažno se zalažete za obnovu europskog humanizma. Kako ćete to postići budući da obrazovnim sustavima ne dominiraju humanističke znanosti, nego prirodne i ekonomija.

– U pravu ste, obrazovanje je ključno za tu obnovu. Međutim, ja sam optimist. Neke stvari su jednostavne: svatko želi određenu kvalitetu u svom životu. Ono što sad vidimo, kad je riječ o obrazovanju u Europi, jest to da je obrazovanje usredotočeno da ljudi stvaraju novac, i to apsolutno dominira. Ali, ako to potraje ljudi se neće razumjeti i za mnogo toga će biti nesposobni. Josef Brodski je kazao da ako ljudima oduzmete jezik umjetnosti, jezik poezije, ljudi više neće moći izražavati svoje vlastite osjećaje, neće se znati izraziti i jedini jezik koji im preostaje jest jezik tijela. U takvom kontekstu nemojte biti iznenađeni time da se mnogi mladi ljudi više ne znaju izraziti, da ne znaju voditi razgovor. Želim vjerovati da će mnogi ljudi početi shvaćati da ih se tretira kao robove komercijalnih interesa, svejedno jesu li to interesi televizijskih postaja, poduzeća ili države i da ih se tretira kao ljude koji su dobri samo za ekonomiju, koji su dobri samo za to da nekom daju svoj glas, koji su, u konačnici, samo glasači i ništa više od toga.

Maloprije ste kazali da u Europi nema više državnika. Možda svjetlo dolazi s nekom drugog kontinenta, recimo iz Južne Amerike i Brazila gdje predsjednik Lula završava iznimno uspješna dva mandata.

– Dobra je vijest da se u tim zemljama više ne živi u totalitarnim društvima. Međutim, osvrnuo bih se na Sjedinjene Američke Države. Zapravo se tamo dogodilo čudo – Amerikanci su preskočili svoju sjenu, što se u Europi ne događa. U Europi nije moguće da neki ministar vanjskih poslova Nizozemske bude iz Surinama, ili da netko iz Indije postane britanski premijer.

Amerika je, uz sve ostalo, i priča o tome da se društvo može mijenjati i to se dogodilo prije dvije godine, da se tamo kad su ljudi nezadovoljni sveučilištima, sveučilišta mijenjaju. Još je Albert Camus shvatio da ponovo trebamo buntovnike, neku vrst političke strasti, ali temeljenu na pozitivnim idejama koje bi činile suprotno od onoga što čine fašisti koji svoju politiku zasnivaju na laži i glupoj glorifikaciji vlastite nacije. Problem je što se ne naglašava ono što nam je zajedničko nego se mnogo više naglašava ono što nas potencijalno razdvaja: jezik, nacija, vjera, rasa. U Nizozemskoj se u tom kontekstu već koristi pojam »balkanizacija« za nizozemsko društvo, ali i ne samo za njega. Pogledajte što se zbiva u Belgiji ili u Italiji. Ne radi se o tome da svi budemo isti, nego da budemo ujedinjeni. Umjesto toga svjedočimo usitnjavanju, mrvljenju identiteta.